

*Marin Constantin**

marconstant2015@gmail.com

Jurnalul de teren ca mărturie a căutării etnografice: însemnări despre o anchetă genealogică în satul Tilișca (județul Sibiu) (1999-2000)

Articolul de față este scris ca un ecou al unor scrieri anterioare în care am fost preocupat de ilustrarea (auto)narativă a aplicării observării participative în mijlocul unor grupuri sociale orășenești¹, și de măsura în care mărturiile de teren ale cercetătorului și interlocutorilor săi pot fi valorificate ca o „explicitare” a demersului etnografic². În cele ce urmează, am inclus câteva însemnări de teren pe care le-am făcut (ca parte a unei documentări monografice) în satul Tilișca din județul Sibiu, în vara anului 1999 și la începutul anului 2000. (În referințele acestui text, am indicat publicațiile prin care, în timp, am încercat să expun rezultatele etnografiei pe care am întreprins-o în mijlocul comunității de la Tilișca). Înainte de a depăna notele scrise pe marginea anchetei etnografice în discuție (așa cum se va vedea, o anchetă preponderent genealogică), readuc în atenția cititorului câteva din ideile articolelor menționate (vezi notele 1 și 2), ca o precizare referitoare la tema textului ce urmează.

Câteva premise...

Reflectând desfășurarea muncii de teren, jurnalul etnografic este (după părerea mea) o parte integrantă a experienței pe care cercetătorul o trăiește printre oamenii pe care acesta îi studiază, fie în termenii observării participative (ca principală metodă cultural-antropologică), fie în cheia unei „etnografii explicite” prin care acel cercetător caută să clarifice opțiunile, impresiile, intuițiile... încercate în cursul investigației sale.

* Institutul de Antropologie „Francisc I. Rainer” al Academiei Române (București).

¹ Marin Constantin, „Observarea participativă a grupurilor sociale dintr-o vecinătate bucureșteană”, în *Sociologie Românească*, V (1), 2007, pp. 103-119.

² Marin Constantin, „Etnografie explicită în studiul antropologic al satului Tilișca (județul Sibiu; 1997-1999)”, în *Sociologie Românească*, VI (3-4), 2008, pp. 171-184.

Din acest punct de vedere, jurnalul etnografic (deși fără a întruni atributele de sinteză ale unui studiu sau volum de profil) nu poate fi scris oricum, ci doar prin filtrul unei specializări de ordin antropologic. Ca atare, printre observații ce aparțin simțului comun sau „culturii generale” a autorului, consemnările de acest fel folosesc un limbaj conceptual propriu „științei omului” și se înscriu în universul teoretic și metodologic al acesteia.

Mărturiile astfel adunate evidențiază fără doar și poate dificultățile ce decurg din interacțiunea etnografului cu interlocutorii săi. Am argumentat (în ambele articole, în cel din 2007 la paginile 116-117, și în cel din 2008, la pagina 175) caracterul „sinuos”, „contradictoriu”, „confuz” chiar, al procesului de cunoaștere „treptată și cumulativă”, mai curând decât „imediată” și „febrilă”, propriu demersului etnografic. Tocmai în această condiție de culegător rezidă însă valoarea euristică pe care căutarea etnografică o poate avea pentru deslușirea (chiar în aparența „labirintică” a „potecilor” de urmat într-un asemenea efort) acelor înțelegeri ce pot dezvălui, în cele din urmă, „întregul” antropologic (ca ideal de interpretare și reprezentare a datelor din teren).

Note de teren (Tilișca, iulie – septembrie 1999; martie 2000)

9 iulie 1999. Încep studiul rudeniei de la Tilișca cu genealogiile marilor neamuri (ca efective demografice) ale satului: Banciu, Bratu, Bunea, Iuga, Miclăuș... Pe uliță, localnicii mă iau drept un „funcționar ce umblă cu plata curentului electric”. Cel mai adesea, îmi explic munca prin a fi „un fel de recensământ”; întrebat fiind însă și „pentru ce?”, adaug „în legătură cu scrierea unei cărți despre Tilișca”. Cele mai multe informații genealogice le obțin de la doamne (domnii fiind plecați la muncile de sezon, la munte sau la fânețe). Constat că, în lipsa referențelor căutați la anumite adrese, vecinii îmi oferă date mulțumitoare, ceea ce relevă însemnătatea (inter)cunoașterii în reconstituirea biografiilor sătești. Obişnuiesc să arăt interlocutorilor mei fotografii pe care le-am făcut la stânele locale (cu doi ani înainte), ceea ce face efortul meu de acum mai inteligibil, sau – oricum – mai simpatizat de săteni.

La gospodăria numărul 235 ajung într-o plină ceartă a gazdelor, o neînțelegere care se risipește însă la apariția mea. Doamna Banciu (de la 233) îmi sugerează formula de „evidență a populației” pentru ceea ce fac aici. În două cazuri (doi interlocutori vârstnici, foști ciobani), aplic chestionarul de proverbe elaborat de profesorul Gheorghită Geană³; mi se par deosebit de interesante reacțiile acestor oameni la auzul zicătorilor, așa că înregistrez nu doar răspunsurile lor

³ Gheorghită Geană, „Testări paremiologice în trei sate din Vrancea”, în *Viitorul social. Revistă de sociologie și științe politice*, LXXX / 1987, pp. 442-451.

la chestionar, ci și comentariile pe care ei le fac în această privință. Bunăoară, Ilie Frăcea (70 de ani, de la casa 267) completează antiteza paremiologică *Cel mai frumos ac îl poți scoate din cel mai urât fier/Fierul rău, degeaba-l bați*, prin locuțiunea „Dintr-o potcoavă, tot mai faci o scoabă!” Într-un alt caz, Ion Stancă (71 de ani, de la gospodăria numărul 280), este de părere că „Mai bine [este] cu străinul decât cu neamul: neamul nu-ți dă nimic!” (ca o replică la cuplul de proverbe *Ruda la nevoie se cunoaște/Ruda te pizmuiește mai mult decât străinul*).

...Ajung la gazda mea seara, după ora 20:00, puțin udat de o ploicică, și flămând. La cină, discut cu gazdele despre politică, și ne punem de acord asupra lipsei de onoare și pricepere a politicienilor noștri...

Încă ceva: am observat și fotografiat tilișcani la spălarea și uscarea lânii.

10 iulie 1999. Reușesc să cuprind genealogiile a 131 de familii ale Tilișcăi (în raport cu 568 de gospodării), constituind cele cinci mari grupuri patronimice ale satului. Identific o legendă eponimă (Paraschiva Iuga, 406), ce povestește despre „generalul roman Tilius”, și continui să aplic chestionarul paremiologic. Sunt astfel în curs de a diversifica „rubricile” de informații despre Tilișca: genealogiile îmi vor completa datele demografice, legenda eponimă va întregi (pentru mine) cunoașterea memoriei culturale locale, iar proverbele îmi vor deveni variabile în analiza „ethos”-ului sătesc. La fel ca fotografiile din trecut, raportul de cercetare pe care l-am scris în 1998 despre Tilișca, contribuie la receptarea mea pozitivă în sat, din moment ce „știu câte ceva” despre localnici... După o discuție cu domnul Iuga (profesor de geografie la școala generală a satului), poposesc la ruinele dacice – resturile unui *murus dacicus* – de pe dealul Cățânaș, de la extremitatea de vest a Tilișcăi.

11 iulie 1999. După două zile de muncă fructuoasă, astăzi aproape că îmi pierd timpul... E pentru prima dată când filmez, dar documentul pe care îl realizez nu este grozav: nu are virtuți artistice (ceea ce ar fi fost inutil să îmi propun), însă nici nu „imortalizez” ceva deosebit. De fapt, cu camera de filmat, reconstitui firul etnografiei mele de acum doi ani: slujba de la biserica ortodoxă, interviurile (mai degrabă spontane) din sat... Deși sunt dezamăgit despre cât de stângaci mănuiesc camera, nu îmi pierd speranța că imaginile pot și trebuie să devină un accesoriu de prim ordin al muncii mele de teren (fie și pentru a reprezenta o punte între mine și publicul larg). Mă gândesc la potențialul demonstrativ al filmului etnografic, dincolo de valențele documentare ale înregistrărilor vizuale de tip jurnalistic, ori de cele estetice ale peliculei artistice. Sesizez însă și limitele „video-etnografiei”: gustul pentru anumite „scene” culturale, idealul imaginii

„relevante”... pe scurt, selecția cea mai subiectivă a cadrului filmat. Încerc să nu uit că efortul meu de „cameraman” amator a depins (mai ales) de ceea ce, acum doi ani, am „văzut” ca fiind semnificativ; probabil că nu pot percepe (oricum, nu în clipa de față) din coerența imaginii spontane, imediat, și atunci o caut în experiența stagiului meu de teren, din trecut.

12 iulie 1999. Izbutesc să recuperez din „dauna” zilei de ieri culegând genealogiile a 46 de familii ce reprezintă mai multe neamuri locale (cred că voi avea răgazul să adun genealogiile întregului sat). În plan metodologic, înțeleg că genealogiile îmi completează datele demografice obținute cu doi ani în urmă din registrul agricol al Tilișcăi, așa cum narațiunile biografice ale oamenilor de aici promet să-mi întregească informațiile genealogice. Aplic încă o dată chestionarul de proverbe (în cazul lui Ion Rodean, 70 de ani, de la gospodăria 84); am ezitări în a ruga (pe viitor) și pe tinerii locali să-mi completeze „itemii” acestui chestionar, în loc de a mă mulțumi cu răspunsurile „vârstei a III-a” (dată fiind experiența de viață a celor intervievați). Regăsesc oficialii Primăriei sătești: și doamna Iuga (secretar), și domnul Răceu (primar) mă întâmpină cu prietenie, iar pentru mine este o satisfacție să le arăt al meu „rapport de recherche”, susținut anul trecut la Neuchâtel. Regret oarecum faptul că am la dispoziție doar un text în limba franceză, spre a-l arăta astfel gazdelor mele de aici. (Primesc de la doamna Iuga o monografie arheologică, scrisă de Nicolae Lupu, despre Tilișca⁴).

24 iulie 1999. Filmez viața de la stânilor din împrejurimile comunei Săliște... Mai întâi, poposesc la stâna Auricăi Bebeșelea (din Jina), care, în fața camerei, se aranjează cumva... Tică, micul ciobănaș, este acum clasa a IV-a. În jur, remarc aceeași ambianță „zootehnică” din 1997: oi, vaci, porci, cai, găini... Ajung apoi la stâna lui Samuilă Gligor (din Sângătin); acest *baci* îmi arată cum așază *telemeaua* în *crintă*. Observ că muștele tind să se așeze pe brânză, iar Samoilă îmi răspunde că „Muștele mănăcă dintr-un blid, noi dintr-altul!” Aducă faptul că, acum, are un aragaz la stână (unde el ar fi incubat 26 de ouă!) Mă strecor, după aceea, la stâna lui Ion Bratu (din Tilișca), fără a fi observat de câinii ciobănești... Găsesc întreaga familie (Maria Bratu, soția, și Iliuță Bratu, mezinul familiei, 10 ani) preocupându-se cu instalarea aragazului (în noaptea trecută, plouase, și nu se mai putea aprinde focul). Apoi, membrii acestei familii de oieri pornesc la mulsoarea de după-amiază. Ion Bratu îmi spune că, în 1980, a cumpărat un autoturism ARO cu banii obținuți din vânzarea a 1000 de kilograme de lână. Ajut pe acești oameni la mutarea țarcului

⁴ Nicolae Lupu, *Tilișca. Așezările arheologice de pe Cățânaș*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989.

oilor, de la locul vechi unde era noroi, la o distanță de 200 de metri... Într-o viziune „antreprenorială”, Ion Bratu îmi spune că scăderea valorii de piață a produselor pastorale se răsfrânge și asupra simbriei pe care el o poate asigura ciobanilor săi angajați. Mulsoarea a 320 de oi a durat două ore, iar laptele astfel obținut a fost depozitat în patru bidoane de câte 25 de litri fiecare.⁵

25 august 1999. Revin la Tilișca și înnoptez la o nouă gazdă: familia Bratu (gospodăria nr. 556). Soții Bratu (Ion și Minerva, vârstnici de peste 80 de ani) au convingerea că sunt un „om serios”, mai ales după ce (spre a nu abuza de ospitalitatea locală) am precizat că „îmi voi plăti chiria”.

...Am ieșit apoi la o plimbare prin sat. Seara răcoroasă, în prag de toamnă, m-a făcut să mă opresc la cârciuma din centrul satului, în intenția de audia opinia publică într-o „situație socială cu intrare liberă” (cum spune James P. Spradley⁶). Șeful localului (Gheorghe Popa) a binevoit să-mi ofere o bere; împreună cu niște ciobani și cu polițistul local, am purtat apoi o discuție. Convorbirea a intrat destul de repede în zona problemelor sociale generale ale țării, trăite și de comunitatea de aici. Deși pentru mine, prosperitatea Tilișcăi este evidentă, sătenii deplâng devalorizarea accentuată a muncii lor. O propunere a mea vizând înființarea unei asociații a oierilor locali, a fost bine primită, însă fără alte ecouri publice... Cam atât. Îmi rămâne să înapoiez berea...

26 august 1999. Adun genealogiile a mai bine de 80 de grupuri familiale de la Tilișca. Aplic, totodată, chestionarul paremiologic în cazul altor cinci interlocutori. Pe măsura acestei obositoare munci statistice, conștientizez intrarea mea tot mai adâncă (la propriu și la figurat) în casele tilișcanilor; devin astfel tot mai cunoscut aici, deși unii săteni încă mă mai întrebă „dacă umblu cu curentul”. Datele demografice ale primăriei, la fel și cunoștințele pe care oamenii le au despre vecinii lor (atunci când aceștia nu sunt de găsit) mă ajută de minune în a cuprinde sfera rubedeniilor locale. Uneori, memoria genealogică a sătenilor mă uluiește pur și simplu (Ana Bradea, de pildă, îmi descrie genealogiile pe trei generații a vreo patru familii din jur). Luat cu asemenea consemnări, uit a mai lua masa, până când (seara) Doamna Minerva îmi oferă brânză, o ciorbă de fasole verde, și un păhărel de palincă... Iată o zi bine folosită!

⁵ Marin Constantin, „Despre transhumanță și economia de piață în satul Tilișca (sudul Transilvaniei)”, în *Sociologie Românească*, București, I (3), 2003, pp. 94-101.

⁶ James P. Spradley, *Participant Observation*, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1980.

27 august 1999. Continui ancheta genealogică la nivelul grupurilor mici de rudenie (două-trei familii înrudite). Cum ajung să deprind tot mai bine acest gen de activitate, nu mai apar defel în fața interlocutorilor mei timid și crispat... Îmi iau așadar munca în serios – alt indiciu (poate) al unui „început de sfârșit” al copilăriei mele etnografice... Îmi dau seama că analogia curentă cu funcționarul ce încasează plata curentului electric, pe care sătenii o fac în ceea ce mă privește, mă favorizează: probabil că dacă ar ști de la bun început natura muncii mele, nu puțini dintre săteni m-ar privi cu alți ochi (și nu știu câți dintre ei mi-ar mai deschide ușa imediat!). Deja o femeie vârstnică (Maria Stanca, 77 de ani, de la casa numărul 247) m-a confundat cu un sectant ce caută prozeliți...

Însă (trebuie să o spun) cei mai mulți dintre tilișcani mă primesc cu simpatie. Astfel, Dumitru Ciorogariu (gospodăria 315) și Eugenia Domnariu (gospodăria 378) mă invită bucurăși în casele lor, oferindu-mi – unul – confesiuni pastorale, vin și prăjituri, și cealaltă, imaginea camerei sale de oaspeți. Înțeleg încă un motiv pentru care îmi place Tilișca: practic, acest sat se dezvoltă uniform, fără discrepanțe de tip „centru – periferie”. Iar gradul avansat de confort (pentru un sat de munte) te face să crezi că acești oameni țin pasul cu cerințele elementare a ceea ce numim „viață civilizată”; gazda mea, de exemplu, deține două mașini de spălat, un frigider și o mașină frigorifică.

28 august 1999. Închei ancheta genealogică de la Tilișca (inclusiv înregistrarea neamurilor mici și marginale). Cred că dețin acum informația „structurală” în care să situez bogatele detalii culturale pe care le-am adunat altminteri despre acest sat românesc din Carpați. Caut să întrevăd cumva, ca o schiță, monografia pe care aș vrea să o scriu în această privință, în temeiul fondului documentar genealogic⁷. Am cules, azi, și două mărturii de viață, aparținând Paraschivei Opriș și Filofteiei Bârsan. În plan metodologic, acest traseu de investigare demografică, genealogică și biografică îmi pare concludent ca mod de prezentare a interlocutorilor mei de aici. O nuanță interesantă (de urmărit ulterior) este discrepanța dintre tonul celor mai mulți dintre oamenii cu care stau de vorbă despre problemele vieții de cioban („urâtă meserie!”, spune gazda mea), și observația pe care Paraschiva Opriș o face în legătură cu realizările materiale (în special, vilele și autoturismele) oierilor locali, după 1989. Oricum, fapt este că în Tilișca zilelor noastre se

⁷ Marin Constantin, *Etnografia satului transilvănean Tilișca. Monografism și holism în antropologia culturală a unei comunități pastorale românești*, Editura Etnologică, București, 2013.

construiește intens (feciorul gazdelor mele tocmai înalță o asemenea casă falnică, pe două niveluri, pentru... fiul său, de numai 12 ani!). La fel de adevărat, în seara aceleiași zile, Ioan Bratu sosește obosit, spunând că a rămas cu al său ARO în pană, ceea ce a dus la întârzierea mulșorii oilor; ca să iasă din încurcătură, acest oier a trebuit să-și pornească cealaltă mașină...

28-29 septembrie 1999. La revenirea în sat, întâmpin problema cazării: una dintre persoanele ce-mi promisese război de gazdărie tocmai s-a accidentat, iar cealaltă nu este acasă... Îmi reamintesc o casă în care am fost primit cu ospitalitate (Ana Gândilă, gospodăria 517). Înnoptez aici, deși trăiesc sentimentul neplăcut de a deranja. În timpul restrâns pe care-l am la dispoziție, mă concentrez asupra interviului genealogic. Izbutesc să chestionez încă 13 persoane, dintre care vreo șase tineri (până la 37 de ani); încerc astfel să extind relevanța „inter-generațională” a cunoașterii *valorilor de orientare* ale localnicilor⁸. Petru Lalu (32 de ani) asemuie chestionarul de proverbe cu testările psihologice care (mi se spune) pot fi trecute – la școala de șoferi – „cu darul”... O bună realizare metodologică este vizionarea publică (cu ajutorul unui video-recorder al nurorii lui Ilie Frăcea) a filmului pe care l-am realizat la stânilor din zonă; derularea imaginilor despre „oamenii stânelor” le prilejuiește sătenilor-spectatori anumite observații despre cei filmați și felul în care aceștia mulg oile sau pregătesc brânza („ce trebuie pusă cu partea rotundă pe scândura crinței, să se îndrepte”!). Încă o narațiune biografică (a lui Ilie Frăcea, despre oile sale otrăvite în Banat...), precum și vreo patru snoave (spuse de Ion Stancă) îmi completează datele privind (auto)identificarea etno-profesională a tilișcanilor în context sud-transilvănean, de pildă: despre sașii de la care românii cumpără porumb... provenind, de fapt, de la fermele comuniste, și potrivit căroră „La voi [românii] cu oile, țărca-bârca, brânza-i gata! La o ceapă, mult se sapă [de către sași]!”

16 martie 2000. De această dată, poposesc la primărie unde (beneficiind de înțelegerea oficialităților) culeg documente despre actele de vânzare-cumpărare, despre zestre, despre litigiile teritoriale... într-un cuvânt, „probleme de viață” ale tilișcanilor; aceste detalii (unele savuroase, ca arbitrajul primăriei în cearta unor vecini pentru amenajarea unei poteci de adăpare a vitelor la râu...) contribuie la conturarea „tabloului pastoral” al rudeniei de aici⁹. Domnul Răceu (primarul) îmi descrie semnele pastorale ale familiei sale; aflu astfel că aceste însemne patrimoniale se

⁸ Marin Constantin, „Viziunea despre lume în satul Tilișca (județul Sibiu)”, în *Sociologie Românească*, V (4), 2007, pp. 81-96.

⁹ Marin Constantin, „Tableau pastoral de la parenté”, în *Annuaire Roumain d'Anthropologie*, 37 / 2000, pp. 103-110.

transmit, la fel ca proprietatea ovină pe care o reprezintă; frații au semne specifice deși fiecare păstrează și semnul părintesc. După amiaza, îmi completez schemele de rudenie cu niște date despre nășie. Ajung și la casa lui Titi Ceușescu (numărul 103), care îmi deapănă o istorie de viață despre ciobani și securiști, și despre anii pe care acest bătrân admirabil – ce știe cânta la fluier – i-a petrecut în Deltă.

17-18 martie 2000. În continuare, adun mărturii despre rudenia spirituală și orientarea maritală a generațiilor sătești. Sunt încântat de perspectivele pe care deslușirea rubedeniilor locale mi le deschide în studiul comunității de la Tilișca. Pot, de acum, aproxima dimensiunea și gradul de relaționare în cazul rețelelor parentale (de două până la 11 gospodării) și în cel al structurilor de vecinătate (între două și șapte gospodării), proprii acestui sat din Mărginimea Sibiului¹⁰. Semnele ereditare de proprietate, crestate pe urechile oilor, îmi relevă o excelentă evidență etnografică, în complementaritate cu informațiile despre genealogiile țărănești. În plus, datele despre proprietatea ovină și funciară, laolaltă cu cele despre structura ocupațională a tilișcanilor (notate după registrul primăriei) conturează „profilul” agro-pastoral al satului.

...Am mai menționat aportul anchetei genealogice în a mă ajuta să pătrund în casele oamenilor de aici. Nu cred că exagerez spunând că, întrebând despre neamurile uneia sau alteia din gospodăriile tilișcane, devin – pentru câteva zeci de minute – nu doar un oaspete ocazional, dar și un confident al interlocutorilor mei. De altfel, doamna Ceușescu (soția lui Titi, de la 103, și mamă a soției domnului Nan, de la 86) îmi spune că am ajuns să „știu rudele mai bine decât tilișcanii”! Mă bucur cu atât mai mult cu cât, de la o casă la alta, sunt nevoit să explic din cele ce cunosc despre rudele cuiva, spre a afla restul „ramificației” genealogice...

...Câteva concluzii

După cum cititorul o poate constata, consemnările de mai sus sunt formulate cu mijloacele unei *reflexivități* etnografice menită să redea cât mai mult din gândurile și frământările cercetătorului aflat în cursul unei anchete. Potrivit lui Conrad Phillip Kotak, printr-o *etnografie reflexivă*, „Etnograful își inserează în text propriile sentimente și reacții din teren. [...] Etnograful poate adopta unele din convențiile romanului, precum povestirea la persoana a I-a, conversațiile,

¹⁰ Marin Constantin, „Modele rurale și urbane de învecinare în România post-socialistă”, în *Ianus*. Publicație a Programului „Tradiție și Modernitate”, 10-11 / 2005, pp. 87-101.

dialogurile și umorul”.¹¹ Unele din aceste procedee literare sunt prezente și în jurnalul din care am reprodus aici notele mele de teren de la Tilișca.

Similitudinile literaturii cu jurnalul etnografic nu pot eluda însă diferențele de conținut dintre cele două genuri. În ceea ce mă privește, am făcut referire „la tot pasul” la noțiuni precum *genealogie*, *biografie*, *legendă eponimă*, *chestionar paremiologic*, *film etnografic*, *gospodărie*, *proprietate pastorală* etc. Acest „lexic” recurent al terenului descris configurează (în fond) și „obiectul” căutării mele etnografice, și anume studiul structurilor și relațiilor locale de rudenie. Toate celelalte aspecte semnalate în jurnal (ospitalitatea, stânele, proverbele, oficialitățile sătești...) însoțesc „cheia de boltă” a expunerii – genealogiile țărănești – fără a se substitui acesteia și fără a o marginaliza din punct de vedere tematic.

În sfârșit, răzbate din paginile jurnalului o anumită atenție pentru ceea ce am putea numi „relativizarea auctorială” a experienței etnografice. Oamenii satului sunt menționați (cu numele lor întregi, obținute cu precizarea obiectivului monografic al anchetei) nu doar ca niște *dramatis personae*; oierii, funcționarii primăriei, gazdele etnografului și ceilalți săteni intervievați îndeplinesc un rol mai activ decât derularea (mai mult sau mai puțin coerentă) a unei intrigi narative. Tilișcanii răspund întrebărilor mele de ordin genealogic, îmi arată cum este preparată brânza, participă la completarea unui chestionar de proverbe, acceptă să fie filmați, mă primesc în casele lor, mă ospătează... autentificându-mi, prin toate acestea, investigația, și adevărindu-mi popasul (adeseori, insolit) în mijlocul rânduielilor lor de zi cu zi, din care paginile unui jurnal pot reține mult prea puțin...

¹¹ Conrad Phillip Kotak, *Anthropology. The Exploration of Human Diversity*, Fifth edition, McGraw-Hill, Inc., New York, 1991.

